

Når vi mister språket

Tap av språklige evner er blant de vanskeligste utfordringene når helsen svikter. Slike tap kan ha traumatiske årsaker som hjerneskade fra slag eller ulykker, eller de kan oppstå som resultat av sykdommer som Alzheimer.

Språkorganet

Språkforskere snakker om et språkorgan for å beskrive språkets biologiske forankring. Men man har selvsagt begrensede muligheter til å lete i en levende hjerne etter språkorganet.

En mer realistisk måte å få innsikt i språkets organisering i hjernen på er å studere språkproblemer som kommer av hjerneskade. I denne sammenhengen gir folk som opplever nevrologiske problemer verdifulle muligheter for språkforskere. Til gjengjeld er det et håp at forskningen vil føre til ny forståelse som kan hjelpe både pasient og pårørende.

Den mentale ordboken

Hvordan organiserer vi ord i vår mentale ordbok? At vi kobler sammen ord som har beslektet betydning bekreftes med et av de vanligste symptomene på afasi, nemlig tap av evnen til å navngi ting.

Afasi-pasienter mister ikke tilfeldige og ubeslektede ord, men heller grupper av ord som kan beskrives ut fra fellesbetegnelser. Noen mister tilgang til ord som navngir levende ting mens andre mister de ordene som har med abstrakte ideer å gjøre. Tapet kan også være meget spesifikt. Det finnes blant annet en pasient som kun mistet de ordene som gjaldt grønnsaker – og da bare de grønnsakene som er grønne!

Språktap hos tospråklige

Disse tapene behøver ikke å være varige, og mange pasienter kan få tilbake mye av den tapte språkkompetansen. Tospråklige opplever ofte problemene på begge språk. Heldigvis opplever de også ofte å få begge språkene tilbake mer eller mindre samtidig.

Men ikke alle er så heldige. Et spektakulært tilfelle gjelder en nonne i Marokko som snakket arabisk og fransk. Som følge av en ulykke kunne hun først ikke snakke i det hele tatt. Etter fire dager begynte hun å snakke litt arabisk, men ikke fransk – til tross for at hun forsto fransk. To uker senere kunne hun plutselig fransk flytende, men nesten ikke arabisk. Og slik gikk det videre: når et språk ble bedre, ble det andre dårlig. Men til tross for disse problemene med å konversere på sine to språk, kunne hun likevel tolke begge veier mellom disse to helt uproblematisk.

Slike historier kan gi oss en bedre forståelse av den tospråklige hjernen og hvordan den er organisert. Har man for eksempel to uavhengige systemer i

hodet – ett for hvert språk? Opplevelsene til nonnen, kan tolkes til fordel for de som mener tospråklige har de to språkene lokalisert i forskjellige områder i hjernen.

Å snakke som en utlending

Men selv de med bare ett språk har forskjellige elementer av språket lokalisert i forskjellige deler av hjernen. Skader kan dermed ødelegge veldig spesifikke deler av språkkompetansen. For eksempel kan man få en hjerneskade og plutselig begynne å snakke som en utlending, noe som heter *acquired foreign accent disorder* (tilegnet fremmed aksent forstyrrelse).

Under krigen fikk en norsk kvinne et hodetraume under et bombeangrep. Etter denne opplevelsen ble hun utstøtt fra bygda si fordi hun snakket med det de opplevde som en tysk aksent.

Flere tilfeller av dette syndromet viser at man neppe kan sies å snakke som en utlending, men at man har mistet kontroll over språkets rytme eller timing, med det resultatet at man høres fremmed ut.

Språktap fra Alzheimers sykdom

Et langsommere språktap oppleves hos de som ikke har hatt et nevrologisk traume, men heller en sykdom som skader hjernen gradvis. Alzheimers sykdom er et typisk eksempel som sakte tar språket fra pasienten.

Folk med Alzheimer kan i tidlige faser av sykdommen få problemer med å finne de riktige ordene. Kanskje finner man et annet ord som ikke er helt uvesentlig i sammenhengen, eller man klarer å snakke rundt emnet for å kommunisere poenget sitt. Men også denne ferdigheten blir redusert etter hvert.

Sent i sykdommen reduseres produksjonen dramatisk, men bruk av hverdagslige faste uttrykk kan likevel gi enkelte øyeblikk med inntrykk av vanlig språkbeherskelse – inntil disse uttrykkene brukes i helt gale situasjoner, kanskje fordi det er det eneste pasienten klarer å si.

Disse beskrivelsene av språk hos Alzheimer-pasienter er hentet fra professor Heidi Hamiltons arbeid ved Georgetown University. Hamilton har dokumentert de språklige utviklingene hos Alzheimer-pasienter i prosjekter som går over mange år. Hun har nylig publisert en populærvitenskapelig bok som gir etterlengtet innsikt i og råd om dette emnet (*Glimmers: A journey into Alzheimer's disease*).

Forskning bidrar til bedre behandling

Disse forskjellige eksemplene på hjerneskade og språklige problemer gir språkforskere innpass til ny forståelse av språkorganet. Men minst like viktig er forståelsen som språkforskeres arbeid kan tilføre behandlinger av disse pasientene.

Språkforskere har bidratt til å utvikle både teknikker for koblinger mellom ord, og måter man kan bruke leseferdigheter til å hjelpe en pasient å få tilbake taleevnen. De har bidratt til bedre forståelse av hvordan man skal evaluere tospråklige afasi-pasienter. Og de kan gi hjelp til den som prøver å kommunisere med en Alzheimer-pasient.

Når det gjelder språktap, er det samarbeid mellom forskere og de som ellers arbeider og lever med pasientene, som fremmer det som Forskningsdagene 2003 setter søkelyset på, nemlig jakten på et bedre liv.